

Statenmededeling

Onderwerp

Uitwerking Bestuursopdracht Sturingsmogelijkheden Vitale Bodem

Aan Provinciale Staten van Noord-Brabant,

Kennisnemen van

De inventarisatie van sturingsmogelijkheden van de provincie voor een vitale bodem.

Aanleiding

Provinciale Staten hebben via de Perspectiefnota 2017 de volgende Bestuursopdracht geformuleerd:

- verken de sturingsmogelijkheden voor vitale bodem in relatie tot wateropgaven en duurzame agrarische bedrijfsvoering;
- vertaal de conclusies naar beleid dat na vaststelling wordt vertaald in de begroting (in beeld brengen van het beleid, de financiële middelen en capaciteit om onze opgaven voor bodem, water en natuur te realiseren).

Toelichting uit de Perspectiefnota:

"De bodemkwaliteit is door het intensieve grondgebruik in de landbouw sluipenderwijs achteruit gegaan. Hierdoor is de sponswerking voor water en mineralen afgenomen, waardoor wettelijke normen voor water (KRW, drinkwater) worden overschreden, wateroverlast optreedt en de doelen voor Natura2000 lastig zijn te realiseren. Ook agrarische ondernemers ondervinden hinder van een niet-vitale bodem, vooral in tijden van een teveel en van een tekort aan water. Een vitale bodem is noodzakelijk om de opgaven voor water en natuur uit te voeren. De agrarische ondernemer zit echter gevangen in een economisch systeem, waarin groei van het bedrijf en minimalisatie van de kostprijs centraal staan. Investerings in een vitale bodem zijn binnen dit systeem financieel niet rendabel en blijven achterwege. Beschikbare kennis over bodemherstel en de positieve effecten op milieu en bedrijfsrendement wordt nauwelijks benut. Er is gerichte sturing nodig om duurzaam bodembeheer in gang te zetten met aanpassingen in de bedrijfsvoering voor een blijvend resultaat. De provincie kan daarvoor haar invloed aanwenden, maar medewerking van de partijen die medebepalend zijn voor de agrarische bedrijfsvoering (verwerkers, inkopers, leveranciers, geldverstrekkers e.d.) is nodig om tot de noodzakelijke opschaling te komen."

Een vitale bodem is weerbaarder tegen ziekten en plagen en tegen extreme weersomstandigheden. Water en voedingsstoffen worden in een vitale bodem beter vast gehouden en blijven zo beter beschikbaar voor de gewassen. Dit levert behalve een betere water- en natuurkwaliteit en minder wateroverlast bij hevige neerslag, ook economisch voordeel op voor grondgebonden landbouwbedrijven. Samengevat zijn deze:

- minder risico's op wisselende oogstopbrengsten door droogte en wateroverlast.
- lagere bedrijfskosten omdat beregening en toevoeging van gewasbeschermingsmiddelen en kunstmest minder nodig zijn.

Datum

25 september 2017

Documentnummer

GS: 4251087

PS: 4258414

- een hogere kwaliteit van de gewassen.

Het bodemsysteem is een traag reagerend systeem. De kosten die nodig zijn voor omschakeling naar een duurzaam bodembeheer, gaan voor de baten. Economische baten laten een aantal jaren op zich wachten en zijn op voorhand lastig te kwantificeren. De kosten die moeten worden gemaakt en de onzekerheid of deze kosten binnen afzienbare termijn zijn terug te verdienen, weerhoudt veel ondernemers om hun bedrijfsplan te wijzigen ten gunste van de bodemkwaliteit.

Datum

25 september 2017

Documentnummer

GS: 4251087

PS: 4258414

De inzet van ondernemers voor duurzaam bodembeheer heeft ook belangrijke maatschappelijke functies. Samengevat zijn deze:

- voedselzekerheid op langere termijn.
- betere regulering van wateroverlast en tekort.
- verbetering van de kwaliteit van grond- en oppervlaktewater.
- kostenbeheersing van de productie van drinkwater.

Daarnaast draagt een vitale bodem bij aan het klimaat door opslag van CO₂. Intensieve bodembewerking en verlaging van het waterpeil versterken de afbraak van organische stof en hiermee de uitstoot van dit broeikasgas.

Het op zo kort mogelijk termijn beginnen met herstel van de bodemkwaliteit is van belang om in de toekomst de schade aan het watersysteem en natte natuur te kunnen beheersen, de gewasopbrengsten te borgen en in 2027 te kunnen voldoen aan de Europese taakstelling voor water.

De verkenning

Voor de verkenning naar de sturingsmogelijkheden voor een vitale bodem in relatie tot de wateropgaven en duurzame agrarische bedrijfsvoering zijn verschillende interne en externe deskundigen geraadpleegd en er heeft afstemming plaats gehad met Brabant Water, de Brabantse waterschappen, ZLTO, BMF en HAS Hogeschool.

Bevoegdheid

PS hebben in de Perspectiefnota 2017 de bestuursopdracht Vitale bodem geformuleerd. De uitwerking ervan is de bevoegdheid van GS. De kaders voor vitale bodem zijn beschreven in het PMWP 2016 - 2021.

Kernboodschappen

1. *Wij geven in de huidige bestuursperiode (korte termijn 2017, 2018) uitvoering aan het proces naar een vitale bodem door:*

- de bodemkwaliteit in het landelijk gebied nader te inventariseren, de gebieden te identificeren waar de aanpak vanuit wateroverlast en waterkwaliteit urgent is en het voorbereiden van een monitoringssysteem (nulmeting en de basis op orde) om in een volgende bestuursperiode in de urgente gebieden met de stakeholders concreet aan de slag te gaan met het herstel van de bodemkwaliteit.
- initiatiefnemers voor bodemherstel en kennisuitwisseling financieel te ondersteunen via het subsidieprogramma POP-3 en de Regeling Deltaprogramma Hoge Zandgronden.

- het organiseren van netwerken: tussen kennisverstrekkers (w.o. HAS Hogeschool, voorlopers van duurzaam bodembeheer) en vragende partijen (collectieven van agrarische ondernemers) en met de partijen uit de agrofood-keten.
- draagvlak te verwerven bij bevoegde instanties om duurzaam bodembeheer onder te brengen in bestaand instrumentarium en de toepassing ervan op zo kort mogelijke termijn te organiseren.
- het ondersteunen van praktijkprojecten duurzaam bodembeheer in gebieden waar de urgentie hoog is en agrarische ondernemers bereid zijn tot omschakeling.
- het implementeren van een duurzaam beheer van het water- en bodemsysteem in de provinciale Omgevingsvisie.

Datum

25 september 2017

Documentnummer

GS: 4251087

PS: 4258414

Vanuit het pakket van ondersteunende maatregelen wordt gewerkt aan duurzame stalsystemen. Deze innovatieve stalsystemen dragen bij aan de gezondheid van veehouders, omwonenden en dieren en hebben een positieve invloed op de geurhinder en fijnstof-emissie. De vaste fractie mest die via deze stalsystemen beschikbaar komt, levert ook een bijdrage aan een structurele verbetering van de bodemstructuur en het bodemleven.

2. De resultaten van de acties in de huidige bestuursperiode leggen de basis voor de uitvoeringsagenda voor de langere termijn (2019 en verder)

Vanuit de inventarisatie van de huidige bodemkwaliteit (nul-situatie) worden de koers en uitvoeringsmaatregelen in gebieden waar behoud en verbetering van de bodemkwaliteit vanuit de wateropgaven (waterkwaliteit en wateroverlast) en gewasopbrengsten het meest urgent is, afgeleid. Met de georganiseerde netwerken stimuleren we agrarische ondernemers tot duurzaam bodembeheer. Zo zetten we een proces in gang dat leidt tot een concrete en meetbare toename van het areaal aan vitale bodems in de komende 10 – 15 jaar.

3. De uitwerking van de bestuursopdracht en het Uitvoeringsplan Vitale bodem leidt binnen deze bestuursperiode niet tot aanpassingen van het beleid en tot juridische consequenties.

De sturingsmogelijkheden voor vitale bodem zijn hierna nader toegelicht. In het Uitvoeringsplan Vitale bodem Noord-Brabant zijn de mogelijkheden verder uitgewerkt en in hun context geplaatst.

a. Stimuleren en ondersteunen (vergroten bewustwording en draagvlak)

- kennisontwikkeling en -uitwisseling faciliteren. Dit vindt plaats vanuit praktijkprojecten met inschakeling van agrarische ondernemers, voorlopers en andere ervaringsdeskundigen van kennisinstituten en uit de agrofood-keten. Kennis heeft betrekking op het samenspel van een vitale bodem, een goede gewasopbrengst, bedrijfseconomische effecten, het watersysteem, efficiënte benutting van water en meststoffen en inschakeling van innovatieve technologieën voor duurzaam bodembeheer. Kennisuitwisseling vindt plaats op de agrarische bedrijven. Het is te overwegen om enkele bedrijfslocaties specifiek in te richten als praktijkcentrum voor duurzaam bodembeheer, zodat herstelmaatregelen en hun effecten op de

- gewasopbrengsten en het water- en bodemsysteem in de praktijk zijn te aanschouwen.
- nieuwe praktijkprojecten faciliteren, waar de nadruk ligt op de economische baten van bodemherstel en effecten op het watersysteem. Het initiatief voor projecten komt vanuit samenwerkingsverbanden van ondernemers en vindt plaats binnen afgebakende gebieden, zodat voortzetting van bodemherstel na afronding van het project waarschijnlijk is.
 - betrekken van agrarische opleidingen (HBO, MBO) bij praktijkprojecten met als doel nieuwe kennis en inzichten te introduceren in het agrarisch onderwijs en toekomstige agrarische ondernemers te motiveren voor duurzaam bodembeheer.
 - opstellen en uitvoeren van een communicatiestrategie naar agrarische ondernemers die inzet op de ecologische, maatschappelijke en economische voordelen van duurzaam bodembeheer, de urgentie vanuit de wettelijke EU-normen, de aanpak van wateroverlast én imagoverbetering van de landbouw. De communicatie vindt plaats in nauwe samenwerking met programma Agrofood.
 - vanuit de toekomstige Omgevingsvisie/Omgevingsverordening agrarische ondernemers faciliteren over te schakelen op duurzame landbouw en duurzaam bodembeheer.

Datum

25 september 2017

Documentnummer

GS: 4251087

PS: 4258414

b. Benutten van bestaand instrumentarium

Overheden beschikken over instrumentarium dat zij - na aanpassing - kunnen inzetten voor bodem. Onderstaande mogelijkheden zijn inzet van overleg met de bevoegde instanties, zoals waterschap, gemeente, Brabant Water, rijksoverheid. De haalbaarheid en eventuele juridische consequenties worden duidelijk in het overleg met onze partners.

- het verlengen van de beregeningsvergunning en de verruiming van toepassingen ervan koppelen aan bodeminvesteringen.
- overheden en grootgrondbezitters nemen bodeminvesteringen op in hun pachtvoorwaarden van agrarische gronden.
- uitbreiden van de pakketten in de Regeling Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer met duurzaam bodembeheer.
- zo veel mogelijk wegnemen van regels die ondernemers hinderen om over te schakelen naar duurzaam bodembeheer.

c. Samenwerken met de agrofoodketen.

De partijen in de keten worden aangesproken op hun verantwoordelijkheid. Tot de ketenpartijen worden gerekend: belangenorganisaties, winkelketens, afnemers, toeleveranciers van producten en diensten, geldverstrekkers.

- provincie en ketenpartijen gaan met elkaar in gesprek en verkennen de bereidheid om agrarische ondernemers te stimuleren en te ondersteunen voor een duurzaam bodembeheer. Provincie, ZLTO en waterschappen trekken hierin gezamenlijk op.
- samenwerking organiseren met de ketenpartijen die resulteert in een duurzaam bodembeheer. Bestaande netwerken worden benut.

d. Reguleren

- de wijziging van emissie-eisen voor ammoniakuitstoot van veehouderij-stallen in de op 7 juli jl. vastgestelde Verordening natuurbescherming versnelt de afname van de

- stikstofdepositie vanuit de intensieve veehouderij en gaat zo een verdere aantasting van de bodemkwaliteit van natuurgebieden tegen.
- benutten van de mogelijkheden vanuit de Omgevingswet en toekomstige Omgevingsvisie om verdere achteruitgang van het water- en bodemsysteem tegen te gaan en duurzame landbouw te stimuleren. Sturing vindt plaats via de toekomstige provinciale Omgevingsverordening en de Omgevingsplannen.
 - nieuwe regelgeving met verplichtingen en verboden.

Datum

25 september 2017

Documentnummer

GS: 4251087

PS: 4258414

e. Vervolgtraject

- Sturingsmogelijkheden a., b. en c. worden in deze bestuursperiode gestart.
- Sturingsmogelijkheid d. Omgevingsverordening krijgt vorm vanuit het proces van de provinciale Omgevingsvisie.
- Sturingsmogelijkheid d. Nieuwe regelgeving is binnen de huidige bestuursperiode niet aan de orde.
- Medio 2018 worden de koers en uitvoeringsmaatregelen voor de lange termijn (2019 en verder) voorgesteld.

Consequenties

1.1 Stimuleren door kennisuitwisseling te organiseren en praktijkprojecten te ondersteunen

Voordeel:

- ondernemers die vanuit samenwerkingsverbanden projectvoorstellen indienen, zijn gemotiveerd om hieraan deel te nemen en veranderingen in hun bedrijfsvoering door te voeren.
- samenwerkende ondernemers staan open voor kennis wanneer deze aansluit op de behoefte en op praktische wijze wordt aangeboden. Dit bevordert de bewustwording en het draagvlak.

Kanttekening:

- hoge mate van vrijblijvendheid. Beschikbare kennis wordt niet in de praktijk gebracht. Een deel van de ondernemers voelt zich niet aangesproken en gaat voor het korte termijn gewin.
- de motivatie voor duurzaam bodembeheer verdwijnt wanneer de verwachte economische baten achterwege blijven, ook al is dit toe te schrijven aan andere factoren.

Door zo goed mogelijk in te spelen op de kennisbehoefte van agrarische ondernemers en ontbrekende kennis via praktijksituaties te ontwikkelen, wordt maximaal ingespeeld op het vergroten van bewustwording en draagvlak.

1.2. Bodemmaatregelen opnemen in bestaand instrumentarium

Voordeel:

- blijvende effecten.

Kanttekening:

- verantwoordelijke instanties (gemeente, waterschappen en grootgrondbezitters) moeten bereid zijn de aanpassingen door te voeren. Aanpassingen van bestaande afspraken kunnen mogelijk op juridische bezwaren stuiten. Verpachters moeten rekening houden met lagere pachtopbrengsten. Hier tegenover staat een mogelijke waardevermeerdering van de grond. Het huidige pachtsysteem, waarbij gronden

voor een korte tijd aan de hoogste bidder worden verpacht, pakt doorgaans slecht uit voor de bodemkwaliteit. Pachtters investeren niet in de bodemkwaliteit wanneer geen zekerheid bestaat op verlenging van de pacht.

Datum

25 september 2017

Documentnummer

GS: 4251087

PS: 4258414

1.3. Samenwerken met de agrofood-keten

Een proactieve opstelling van de ketenpartijen in een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor een vitale bodem is een vereiste om de omschakeling naar duurzamer bodembeheer een flinke impuls geven.

Voordeel:

- agrarische ondernemers worden meer gemotiveerd, ervaren brede ondersteuning en durven investeringen te doen. De omschakeling neemt toe en aanpassingen in de bedrijfsvoering zullen blijvend zijn.

Kanttekening:

- langdurig traject met diverse partijen en uiteenlopende belangen.
- partijen zijn niet bereid om blijvend de bakens te verzetten of passen tussentijds hun standpunten aan.

1.4. Reguleren

Voordeel:

- alle ondernemers doen mee; ook de achterblijvers.
- via de (toekomstige) Omgevingsverordening kan gebiedsgericht maatwerk worden geleverd, waarbij rekening wordt gehouden met de kwetsbaarheid van het bodem- en watersysteem en de mate waarin dit systeem onder druk staat.

Kanttekening:

- aanvullende regelgeving leidt tot weerstand bij de agrarische ondernemers, lastenverzwaring en risico op een toename van het aantal stoppers.

Europese en internationale zaken

Het behalen van EU normen voor waterlichamen (Kaderrichtlijn Water, Nitraatrichtlijn grondwater) en Natura 2000gebieden zijn wettelijke taken van de provincie. Zonder herstel van de bodemkwaliteit in het agrarische gebied zijn deze taakstellingen niet te realiseren. Een belangrijke impuls voor het investeren in vitale bodem kan van het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB) uitgaan. In de aanloop van de nieuwe GLB-periode (vanaf 2020) wordt via het ministerie van EZ een lobby ingezet voor het koppelen van inkomenssteun aan agrarische ondernemers die werken aan duurzaam bodembeheer.

Communicatie

De verkende sturingsmogelijkheden zijn afgestemd met Brabant Water, de Brabantse waterschappen, ZLTO, BMF en HAS Hogeschool. De partijen onderschrijven de urgentie van een vitale bodem en een voortvarende aanpak via een (combinatie van) de genoemde mogelijkheden. Over de praktische haalbaarheid verschillen de partijen van elkaar. Hierover gaan we vanuit het Uitvoeringsplan Vitale bodem met elkaar in gesprek.

Er is een communicatiestrategie in ontwikkeling, die moet bijdragen aan bewustzijn, draagvlak en motivatie bij agrarische ondernemers voor omschakeling naar duurzaam bodembeheer en betrokkenheid van de ketenpartijen. De communicatie wordt vormgegeven met de actoren rond vitale bodem: samenwerkingsverbanden van agrarische ondernemers, de ketenpartijen, overheden, grootgrondbezitters en agrarische opleidingen (Helicon, HAS Den Bosch).

Overig

Voor het inventariseren van de kwaliteit van de bodem en monitoring zijn veel digitale data vereist, die via onder meer satelliet-opnamen kunnen worden aangeleverd. Het koppelen van deze informatie aan data over grondgebruik, waterbeheer, gewaseisen e.d. levert waardevolle informatie op voor diverse toepassingen, zoals het opstellen van teeltplannen, grondbewerking, grondtransacties, beregeningsbehoefte. Als zodanig heeft de bestuursopdracht Sturingsmogelijkheden vitale bodem een samenhang met de bestuursopdracht Digitalisering.

Datum

25 september 2017

Documentnummer

GS: 4251087

PS: 4258414

Vervolg

De benodigde financiën voor de uitvoering van de sturingsmogelijkheden in deze bestuursperiode zijn begroot op € 1 miljoen (2018, 2019). Het beschikbaar stellen van deze middelen wordt aan uw Staten bij de begroting 2018 (behandeling najaar 2017) ter besluitvorming voorgelegd.

De beleidskaders voor het uitvoeringsplan zijn belegd in het PMWP. In de evaluatie van het PMWP, die voorzien is in 2018, worden uw Staten van de voortgang van het Uitvoeringsplan Vitale bodem op de hoogte gebracht. Op basis van de bevindingen wordt een tussentijdse balans opgemaakt van de haalbaarheid en effectiviteit van de sturingsmogelijkheden en wordt besloten welke sturingsmogelijkheden - eventueel in aangepaste vorm - worden voortgezet en opgeschaald in de periode 2019 en verder. Aanpassingen van het instrumentarium kunnen wel juridische risico's en gevolgen hebben.

Bij achterwege blijven van inspanningen van agrarische ondernemers voor duurzaam bodembeheer zijn nieuwe regels in de nieuwe bestuursperiode niet uitgesloten.

Bijlagen

1. Uitvoeringsplan Vitale bodem Noord-Brabant

Gedeputeerde Staten van Noord Brabant,

de voorzitter,

de secretaris,

prof. dr. W.B.H.J. van de Donk

ir. A.M. Burger

Opdrachtgever: mevrouw N. Wester (06) 1830 34015568 65 51, nwester@brabant.nl
cluster Natuur, Milieu en Water. Opdrachtnemer: de heer H. Vissers (06) 2774 51 78,
hvisers@brabant.nl cluster Natuur, Milieu en Water